

Auteursrecht in het internettijdperk

Tjeerd Schiphof Auteursrecht stelt kunstenaars in staat om geld te verdienen met een creatieve prestatie. De laatste jaren staat dit recht in toenemende mate onder druk door technische ontwikkelingen en veranderende opvattingen in de maatschappij. Hoe zal de inkomenspositie van kunstenaars hierdoor geraakt worden, en vallen van de overheid nog maatregelen te verwachten?

De kunstenaar heeft ruwweg op twee manieren te maken met auteursrecht (voor ‘makers’) en naburige rechten (voor uitvoerende kunstenaars). In de eerste plaats stelt het hem in staat om met een creatieve prestatie geld te verdienen, vaak in samenwerking met een andere partij, en controle te houden over wat er met zijn werk gebeurt. In die context zal hij auteursrecht als principe meestal positief waarderen en handhaving ervan op prijs stellen.

Aan de andere kant kan hij ook gebruiker van beschermd materiaal zijn. In dat geval zal hij de eisen van het auteursrecht eerder als een belemmering zien – denk aan de musicus die gebruikmaakt van *sampling*. In deze bijdrage richt ik me op ontwikkelingen rond het eerste aspect, die van het auteursrecht en naburige rechten als basis voor een verdienmodel.

Het auteursrecht staat zwaar onder druk, onder meer door technische ontwikkelingen en veranderende opvattingen in de maatschappij.

Ter introductie besteed ik daarom aandacht aan de acceptatie van het auteursrecht. Daarna concentreer ik me op vier onderwerpen die de inkomenspositie van de kunstenaar raken of mogelijk zullen gaan raken: het voorontwerp van een regeling van het auteurscontractenrecht; de kwestie van het downloaden in relatie tot de thuishopieregeling; de mogelijkheden om met Creative Commons-licenties te werken; en tot slot het enige jaren geleden ingevoerde volgrecht, op grond waarvan beeldend kunstenaars recht kunnen hebben op een vergoeding bij doorverkoop van hun werk.

Aanzwellende kritiek

Het auteursrecht is zo lang het bestaat nooit zonder critici geweest, maar sinds de opkomst van digitalisering en internet is het protest niet meer van de lucht. Een kritiekpunt dat losstaat van de technologische ontwikkelingen is dat auteursrecht ooit geconcipieerd is als

recht van het creatieve individu, maar nu meestal in handen is van ondernemingen, en daarom aan zijn doel voorbijschiet.

Ook het grote publiek heeft bezwaren tegen auteursrecht: veel mensen lijken te denken dat alles wat beschikbaar is (vooral via internet), ook gratis herbruikbaar moet zijn. Sommigen menen dat kunst (en ook wel: informatie) nooit gemonopoliseerd mag worden. Gebruikers van *content* die te maken krijgen met collectieve beheersorganisaties klagen over het grote aantal organisaties, de onduidelijke tariefstelling, agressieve incasso en gebruik van inkomsten voor oneigenlijke doelen. Deze organisaties hebben soms een wettelijk monopolie (Buma, Sena, stichting De Thuis kopie, stichting Leenrecht, stichting Reprorecht), soms weliswaar geen wettelijke status, maar wel een feitelijk monopolie. Er is een wetsvoorstel in de maak dat meer ordening en toezicht in deze sector wil scheppen, maar dat blijft binnen het bestek van deze bijdrage buiten beschouwing.¹

De collectieve beheersorganisaties zelf lijken zich bewust van hun slechte imago: ze hebben zich verenigd in een organisatie met als doel de schade te beperken, de Vereniging van Organisaties die Intellectueel eigendom

Collectief Exploiteren, kortweg VOICE.²

Deze organisatie heeft zich van haar goede kant laten zien door eraan mee te werken dat erfgoedinstellingen bij één loket afspraken kunnen maken over de rechten bij massadigitaliseringsprojecten.³

Symptomatisch voor de kritische stemming is de Piratenpartij, die zonder succes meedeed aan de jongste Kamerverkiezingen. Deze partij had de afbouw van intellectuele eigendoms-

Sinds de opkomst van internet is protest tegen auteursrecht niet meer van de lucht

rechten als een van de belangrijkste doelen. Maar ook een gevestigde partij als GroenLinks zei in haar conceptverkiezingsprogramma te streven naar verkorting van de beschermingstermijn tot tien jaar na de creatie van een werk. Nu is die termijn krachtens Nederlands en Europees recht 70 jaar na het overlijden van de maker. Na protesten paste GroenLinks deze passage aan. (Buzink 2010)

Joost Smiers en Marieke van Schijndel pleitten in een pamfletachtig boek voor volledige afschaffing van het auteursrecht. (Smiers 2009) Misschien een aardig gedachtenexperiment, maar niet erg realistisch: het auteursrecht ligt vast in vele verdragen, en er zal heel wat water naar de zee moeten stromen voordat zoiets gestalte kan krijgen. Bovendien zijn de economische en persoonlijke belangen niet onaanzienlijk: voor Nederland is becijferd dat de toegevoegde waarde van de auteursrechtelijk relevante sectoren in 2005 5,9 procent van het

bruto binnenlands product betrof, en dat het om 8,8 procent van de werkgelegenheid ging, ruim 567.000 voltijd-banen. (Leenheer 2008) Uit onderzoek blijkt dat 53 procent van de acteurs inkomsten heeft uit rechten – het maakt 5 à 6 procent van hun inkomen uit. (Fuhr 2010) Exploitatie-rechten zijn goed voor gemiddeld 17 procent van het inkomen van popmusici, blijkt uit een ander onderzoek. (IJdens 2009)

Zwakke positie

Een probleem is dat makers en uitvoerende kunstenaars een zwakke positie hebben bij contractsonderhandelingen. Schrijvers zijn in de regel afhankelijk van uitgevers, andere kunstenaars van bijvoorbeeld muziek- of film-producenten of omroepen. In de praktijk worden veel standaardcontracten gesloten die ongunstig uitpakken voor de kunstenaar, en de mogelijkheden om een contract open te breken zijn zeer beperkt.

Al jaren wordt gepleit voor een wettelijke regeling, die hier verbetering in zou kunnen brengen. In 2004 verscheen hierover een rapport van Bernt Hugenholtz en Lucie Guibault, die vaststelden dat op aanmerkelijke schaal onrechtvaardige contractspraktijken plaatsvinden.⁴ (Hugenholtz 2004). Nadat de commissie-Gerrens (een parlementaire

werkgroep) er in juni 2009 op had aangedrongen dit probleem aan te pakken, is 1 juni 2010 een voorontwerp verschenen dat in zijn bescherming van de kunstenaar ('maker' en uitvoerend kunstenaar) tamelijk ver gaat.⁵ Zo zal overdracht van auteursrecht en naburig recht niet meer mogelijk zijn tijdens het leven van de kunstenaar; exploitatie moet dan dus gebeuren via een licentie, waarbij de kunstenaar toestemming geeft voor bepaald gebruik. Als

Veel standaardcontracten pakken ongunstig uit voor de kunstenaar

een exclusieve licentie is verleend met een looptijd van meer dan vijf jaar, kan de kunstenaar deze tegen het eind van elke vijfde jaar opzeggen. De kunstenaar heeft het recht op een billijke vergoeding. De minister kan een billijke vergoeding in een branche bindend vaststellen als een representatieve vereniging van makers en een exploitant of vereniging van exploitanten dit verzoekt (dit lijkt op de algemeenverbindendverklaring van een cao).

Het voorstel voorziet er verder in dat de rechter op verzoek van de kunstenaar een overeenkomst kan wijzigen als er een ernstige onevenredigheid is in de wederzijdse prestaties. Dit zou het geval kunnen zijn als een werk een bestseller blijkt te zijn, maar er geen royalty's zijn afgesproken. De overeenkomst kan worden ontbonden als de exploitant het werk niet of niet in voldoende mate exploiteert. Als een contractsbepaling 'evident onredelijk bezwarend' is voor de kunstenaar is deze

vernietigbaar. Ook voorziet het voorstel in een geschillencommissie die conflicten kan beslechten. We mogen aannemen dat dit wetsvoorstel na de consultatieronde in procedure zal komen.

Downloaden en de thuiskopieregeling

Downloaden en de thuiskopieregeling zijn twee verschillende, maar gerelateerde kwesties, van belang voor kunstenaars van wie werk op internet te vinden is. De Auteurswet verbiedt het kopiëren van werk zonder toestemming van de rechthebbende. Uitzondering vormt de ‘privékopie’, de kopie voor strikt eigen gebruik. Om ervoor te zorgen dat rechthebbenden toch een vergoeding krijgen voor het gebruik van hun werk, bestaat er een heffing op blanco gegevensdragers: de thuiskopieregeling. Voor de kopie op papier is de heffing op nul gesteld, maar voor bijvoorbeeld een blanco dvd betaalt de consument minimaal 40 eurocent. De producent of importeur draagt dat bedrag af aan de Stichting De Thuiskopie, die de inkomsten onder rechthebbenden verdeelt, de zogeheten repartitie. Twee vragen rijzen daarbij: geldt de uitzondering van de thuiskopie ook voor kopieën van illegale bronnen, en is de heffing, die gebaseerd is op de verkoop van gegevensdragers, nog wel houdbaar?

Een bestand downloaden van internet is gelijkgesteld aan het maken van een kopie, waarbij het niet uitmaakt of de bron rechtmatig op het net is geplaatst of niet. Bij de totstandkoming van de huidige regeling is overwogen dat de gebruiker lastig kan beoordelen of een bron legaal is. Ook het handhaven van een eventueel verbod op kopiëren vanaf een niet-legale bron zou problemen opleveren. Een derde argument was dat als de regeling alleen zou gelden voor kopieën van een legale bron, de vergoeding naar beneden bijgesteld zou moeten worden. Je kunt nu eenmaal geen vergoeding verbinden aan onrechtmatige handelingen.

Inmiddels neemt de druk vanuit het bedrijfsleven toe om kopiëren uit illegale bron te verbieden: het is immers moeilijk concurreren met ‘gratis’. De thuiskopieheffing betreft een aantal met name genoemde dragers: analoge audio- en videobanden, minidisk, cd en dvd. De industrie pleit er ook voor om apparaten met een geheugenfunctie te belasten, zoals mp3-spelers, computers en mobiele telefoons. Deze uitbreiding van de thuiskopieregeling zou ook hogere inkomsten inhouden.

De commissie-Gerrens heeft zich ook gebogen over de downloadproblematiek en de thuiskopieregeling. Men ziet een verband tussen het kopiëren uit illegale bron en het feit dat exploitanten nog maar mondjesmaat de mogelijkheid bieden om tegen betaling aan materiaal te komen. Volgens de commissie heeft de thuiskopieregeling in de huidige vorm zijn langste tijd gehad, omdat de heffing is gerelateerd aan gegevensdragers, en niet aan de inhoud. Dat is onhoudbaar: de verwachting is dat steeds meer *content* rechtstreeks van internet zal worden geconsumeerd. Consumenten begrijpen ook niet waarom ze bij aankoop van een cd eerst voor de inhoud betalen en vervolgens nogmaals om een kopie te mogen maken. De commissie beveelt aan om in een periode van drie jaar de thuiskopieregeling af te bouwen, en de industrie de gelegenheid te geven om in die tijd met nieuwe verdienmodellen te komen. Pas als de consument in voldoende mate zijn muziek of films kan betrekken uit legale bron, kan er een verbod komen op kopiëren vanuit een illegale bron. De minister van Justitie was het hiermee eens, dus wellicht zal het deze kant op gaan. Uitbreiding van de thuiskopieregeling ligt hiermee niet meer voor de hand, en deze is dan ook bevroren tot 1 januari 2013. Het op termijn afschaffen van de thuiskopieregeling zal betekenen dat de inkomsten daaruit voor alle rechthebbenden zullen opdrogen. Een downloadverbod is misschien principieel wel

verdedigbaar, maar is ook duidelijk een nutteloos achterhoedegevecht.

Creative Commons

Een manier voor kunstenaars om met auteursrecht om te gaan, zijn de zogeheten Creative Commons-licenties. Vaak ziet een potentiële gebruiker niet of, en hoe, de rechthebbende zijn werk wil exploiteren. Hij zal dan kiezen: niet gebruiken, gebruiken zonder toestemming, of in overleg treden. Het eerste is wellicht een gemiste kans, het tweede een inbreuk op het auteursrecht, en het derde vaak disproportioneel omslachtig. De rechthebbende kan een van de zes Creative Commons-standaardlicenties aan elk individueel werk verbinden zodat een potentiële gebruiker weet waar hij aan toe is. Het is de vraag of de kunstenaar die gewoon met zijn werk wil verdienen hier iets mee opschiet, maar het biedt hem wel de mogelijkheid zijn werk op een aantrekkelijke manier aan te bieden en zo belangstelling te wekken.⁶

Volgrecht

Het volgrecht vertoont verwantschap met auteursrecht, en de regeling ervan is dan ook in de Auteurswet opgenomen. Een auteursrecht geeft aan makers een soort monopolie op het openbaar maken en veelevoudigen van

een werk; het volgrecht is specifiek voor beeldend kunstenaars en geeft hun het recht op een vergoeding als hun werk wordt doorverkocht in de professionele kunsthandel. Omdat de vergoeding hier aanknoopt bij de verkoop van het materiële object doen internetgerelateerde problemen zich hier niet voor. Dat betekent overigens niet dat de regeling onomstreden en zonder problemen is.

Nederland is tot invoering van volgrecht

Uitbreiding van de thuishopieregeling ligt niet meer voor de hand

gedwongen vanwege een Europese richtlijn. Landen met volgrecht hadden concurrentienadeel ten opzichte van landen zonder volgrecht: het maakt het verhandelen van kunst duurder. Met Groot-Brittannië was Nederland binnen de EU een van de felste tegenstanders, maar tevergeefs. De tegenstanders betwijfelden het economisch nut: het volgrecht zou een grote groep kunstenaars nauwelijks iets opleveren, en de hoogste opbrengsten zouden genoten worden door kunstenaars die toch al zeer succesvol zijn. De kunsthandel vreesde rompslomp bij het uitvoeren van de regeling. Nederland heeft in 2006 de richtlijn zo beperkt mogelijk geïmplementeerd. Volgrecht is nu verschuldigd vanaf een verkoopprijs van 3000 euro. Er zijn verschillende tariefschijven, aflopend van 4 tot 0,25 procent. Per transactie is nooit meer dan 12.500 euro verschuldigd. De duur van het volgrecht is gelijk aan die van het auteursrecht: tot 70 jaar na het overlijden van

Tjeerd Schiphof

is jurist en als universitair docent verbonden aan de Universiteit van Amsterdam

de maker. Na overlijden hebben de erfgenamen recht op volgrecht, maar de richtlijn bood de mogelijkheid dat uit te stellen tot 1 januari 2012 en daar heeft Nederland gebruik van gemaakt. Tot die datum is dus alleen volgrecht verschuldigd als de kunstenaar nog leeft. Omdat sommige Europese landen laat waren met invoering, heeft nog geen evaluatie plaatsgevonden. (Klomp 2008)

Het is onmogelijk om hier alle ontwikkelingen op het terrein van intellectueel eigendom te behandelen die effect hebben op het kunstenaars-inkomen. De besproken kwesties illustreren wel waar het in grote lijnen om gaat. Er zijn grote weerstanden tegen verschillende aspecten van intellectuele-eigendomsrechten. Mogelijk zijn die op punten terecht, maar ze kunnen geen reden zijn om voor kunstenaars belangrijke rechten drastisch te beperken of zelfs af te schaffen. Het principe staat nog overeind: mensen die een creatieve prestatie leveren, moeten daar de vruchten van kunnen plukken. In een internetomgeving is dat lastig. Auteursrecht en naburige rechten hebben daar als verbodsrecht nauwelijks een functie meer, maar kunnen nog wel de basis zijn voor een billijke vergoedingsregeling. Welke vorm die zou kunnen krijgen, is nog onduidelijk.

Aan het bezwaar dat de besproken auteursrechten (te) weinig inkomsten voor kunstenaars genereren en te vaak in handen zijn van exploitanten, kan tegemoet worden gekomen met een regeling van het auteurscontract, zeker als die zo ver gaat als het nu voorliggende voorontwerp. Kunstenaars kunnen overwegen om delen van hun werk met een Creative Commons-licentie te distribueren, om zo hun werk bekendheid te geven en gebruikers tegemoet te komen die volgens de regels willen werken. Het volgrecht is verschuldigd bij verkoop van het fysieke kunstobject. Het is nog onduidelijk in welke mate beeldend kunstenaars in Nederland hiervan profijt hebben. Voorlopig

lijkt alleen geïnd te worden na transacties bij de grote veilinghuizen, die eenvoudig via internet naspeurbaar zijn.

Literatuur

- Buzink, R. (2010) 'Auteursrecht: GroenLinks past tekst aan'. In: *de Volkskrant*, 15 april.
- Fuhr, S. von der (et al.) (2010) *Spelen voor de kost; werk en inkomsten van acteurs in Nederland*. Tilburg: IVA beleidsonderzoek en advies.
- Hugenholtz, P.B. en L. Guibault (2004) *Auteurscontractenrecht: naar een wettelijke regeling?* Amsterdam: Instituut voor Informatierecht.
- Klomp, R.J.Q. (2008) *Volgrecht. Het recht van de kunstenaar bij doorverkoop van zijn werk*. Amsterdam: Uitgeverij deLex.
- Leenheer, J., S. Bremer en J. Theeuwes (2008) *De economische omvang van het auteursrecht in Nederland: een studie op basis van de WIPO-Guide*. Amsterdam: SEO Economisch Onderzoek.
- Smiers, J. en M. van Schijndel (2009) *Adieu auteursrecht, vaarwel culturele conglomeraten*. Den Haag: Boom Juridische uitgevers.
- IJdens, T., S. von der Fuhr en J. de Rooij (2009) *Pop, wat levert het op? Onderzoek naar de inkomsten van popmusici in Nederland: samenvattend rapport*. Tilburg: IVA beleidsonderzoek en advies.

Noten

- 1 Kamerstukken 31766.
- 2 www.voice-info.nl.
- 3 www.meldpuntdigitalisering.nl.
- 4 Zie voor diverse adviezen over dit onderwerp www.justitie.nl/onderwerpen/wetgeving/auteurscontractenrecht/.
- 5 Kamerstukken 29838, resp. nr. 19 en nr. 22; voorontwerp en consultatiedocument: www.internetconsultatie.nl/auteurscontractenrecht
- 6 www.creativecommons.nl.